

Ярослав Мартинюк,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Тернопільського національного
економічного університету

ЗНАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Досліджено особливості європейської системи захисту прав людини. Встановлено, що європейська система захисту прав людини включає дві основні групи міжнародно-правових засобів: міжнародно-правові акти (документи) та міжнародні органи, які здійснюють захист цих прав. У першій групі найважливіше значення має Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та протоколи до неї. Основним міжнародним органом в європейській системі захисту прав людини є, безсумнівно, Європейський суд з прав людини. Правові позиції, що обґрунтовані у рішеннях ЄСПЛ, є невід'ємними від Конвенції і мають важливе значення не тільки для сторін у справі, а й відіграють велику роль у формуванні й розвитку механізмів захисту прав людини.

Ключові слова: права людини, захист прав, міжнародно-правові засоби захисту прав людини, європейська система захисту прав людини, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ЄСПЛ.

Бібл.: 19.

Мартинюк Я.

Значение европейской системы защиты прав человека для украинского общества

Исследовано особенности европейской системы защиты прав человека. Установлено, что европейская система защиты прав человека включает две основные группы международно-правовых средств: международно-правовые акты (документы) и международные органы, осуществляющие защиту этих прав. В первой группе важнейшее значение имеет Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод и Протоколы к ней. Основным международным органом в европейской системе защиты прав человека является, несомненно, Европейский суд по правам человека. Правовые позиции, обоснованные в решениях ЕСПЧ, являются неотъемлемыми от Конвенции и имеют большое значение не только для сторон по делу, но играют важную роль и в формировании и развитии механизмов защиты прав человека.

Ключевые слова: права человека, защита прав, международно-правовые средства защиты прав человека, европейская система защиты прав человека, Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод, ЕСПЧ.

Martyniuk Ya.

The importance of the European human rights protection system for the Ukrainian society

The article deals with the features of the European system of human rights protection. It has been established that the European system of human rights protection includes two main groups of international legal instruments: international legal acts (documents) and international bodies that protect these rights. In the first group, the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its Protocols are of paramount importance. The European Court of Human Rights is undoubtedly the main international body in the European system of human rights protection. The legal positions justified in ECtHR decisions are integral to the Convention and are important not only for the parties to the case, but also play a highest role in the formulation and development of human rights protection mechanisms.

Keywords: human rights, protection of rights, international legal human rights remedies, European system of human rights protection, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ECtHR.

Постановка проблеми. Питання взаємовідносин держави та громадянина через формування ефективних національних та міжнародних механізмів захисту прав і свобод людини вважається однією із найважливіших проблем сучасного суспільства. Воно посідає важливу роль як у зовнішній, так і у внутрішній політиці всіх держав. Саме стан захищеності й гарантованості основних прав і свобод людини та громадянина є показником ступеня розвитку громадянського суспільства та побудови правової держави.

Забезпечення прав і свобод людини визначає розвиток більшості країн на шляху політичної демократії, економічного прогресу та співробітництва, є одним з визначальних завдань процесу реформування українського суспільства, що набуває особливого значення у контексті європейської інтеграції України.

Усі люди народжуються вільними й рівними у своїх правах. Так, права людини – це соціальні й політичні гарантії, які необхідні для захисту особи від посягань на людську гідність з боку сучасних держав і сучасних ринків. Конституція України проголосила утвердження прав і свобод людини головним обов'язком держави. Людина повинна мати можливість реалізувати свої права, а держава має гарантувати їхній захист, максимально захищати та обстоювати права своїх громадян. Забезпечення та дотримання справедливості в суспільстві покладається на суд, котрий повинен гарантувати дотримання закону та постановляти рішення згідно з Конституцією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Грунтовні дослідження в цьому напрямку були здійснені такими вітчизняними науковцями: В. Авер'яновим, О. Бандуркою, І. Голосніченком, Р. Калюжним, А. Колодієм, М. Корнієнком, П. Рабіновичем, О. Фрицьким, Ю. Шемшученком та ін. Оскільки на сучасне право впливає діяльність міжнародних інституцій, то важливо більш поглиблено дослідити значення європейської системи захисту прав людини для українського суспільства в контексті сучасних подій. Саме це окреслило мету даної наукової публікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні є очевидним, що завдяки розвитку позитивних тенденцій прав людини в світі формується міжнародний правовий порядок. Права людини – це вже не тільки внутрішня проблема держави, оскільки все більше утверджується міжнародний порядок, який має свої особливості та характерні риси.

Європейська система захисту прав людини охоплює дві основні групи міжнародно-правових засобів: міжнародно-правові акти (документи) та міжнародні, міждержавні органи, організації із спостереження і захисту цих прав (комітети, комісії, суди, трибунали) [1, с.165–166].

Надзвичайно важливе значення для подальшого демократичного розвитку нашої держави має вступ у Раду Європи. У вересні 1995 р. Україна приєдналась до шести Конвенцій Ради Європи, а вже 31 жовтня 1995 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про приєднання до Статуту Ради Європи» [2].

Правовим базисом регіональної системи захисту прав людини Ради Європи (далі – РЄ) є Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, яка прийнята 4 листопада 1950 р. (далі – ЄКПЛ). Цей документ набув чинності 3 вересня 1953 р. [3].

Конвенція визначила скромний, доволі обмежений порівняно із Загальною декларацією прав людини [4] перелік прав та свобод людини. За своїм змістом вона вужча від прийнятого пізніше Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року [5]. Так, наприклад у Конвенції не закріплено такі загальні права, проголошені Декларацією, як виборчі права та право на участь в управлінні країною. Проте перший додатковий протокол до Конвенції виправив цю ситуацію.

Автори ЄКПЛ з самого початку її розробки вважали, що об'єктом документа будуть тільки громадянські та політичні права (право на життя, заборону катувань, рабства, право на свободу та особисту недоторканність, права на справедливий судовий розгляд, свободу слова, думок, асоціацій тощо) [6, с. 78]. Слід зазначити, що у той час в Західній Європі переважала позиція, що в центрі концепції прав людини стоїть, власне, сама людина, котра наділена громадянськими та політичними правами. Соціально-економічні права не визнавалися юридично-обов'язковими у багатьох європейських державах, а їх реалізація значною мірою залежала від економічного розвитку держави.

Принципове рішення Ради Європи щодо розробки та прийняття окремого договору, спрямованого на захист соціально-економічних прав, – Європейської соціальної хартії [7], фактично закрило можливість включення цієї групи прав до Конвенції.

Так, на сьогодні було прийнято 14 протоколів до Конвенції, які не тільки вносили зміни та кардинально реформували контрольний механізм, а й значно розширювали перелік прав. Завдяки протоколам було внесено в первісний текст більше 15 прав і свобод. Втім, у системі Конвенції можна знайти тільки два винятки з групи політичних і громадянських прав: право власності та право на освіту, які було закріплено у першому протоколі до Конвенції. Хоча протоколи є самостійними договорами, що накладають обов'язки на їх учасників тільки після ратифікації кожного з них, Суд неодноразово зазначав, що протоколи та Конвенція становлять нерозривне ціле.

Таким чином, ЄКПЛ 1950 року гарантувала передусім громадянські та політичні права: право на життя, свободу, заборону рабства та примусової праці, заборону катувань, свободу слова, асоціацій, право

на справедливий судовий розгляд тощо, за винятком права на освіту та на власність, які містилися у Протоколі 1 до Конвенції [3].

Активна ратифікація Україною договорів Ради Європи, в тому числі в сфері захисту прав людини, останніми роками була пов'язана з головуванням нашої держави в Комітеті міністрів Ради Європи з травня по листопад 2011 р. Україна обрала три основних пріоритети головування: захист прав дітей, права людини та верховенство права у контексті демократії і стабільності в Європі, а також зміцнення та розвиток місцевої демократії.

У сфері захисту прав дітей Радою Європи розроблено різноманітні програми, стратегії, прийнято низку міжнародно-правових договорів, учасниками яких є більшість держав-членів. Так, Україна, ратифікувала у 2006–2009 рр. Європейську конвенцію про здійснення прав дітей 1996 року, Європейську конвенцію про визнання та виконання рішень щодо опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми 1980 р., Європейську конвенцію про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом 1975 р., Конвенцію про контакт з дітьми 2003 р., у 2010 р. підписала Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення 2007 р. Водночас, наша держава є учасником багатьох інших міжнародно-правових договорів у сфері захисту прав дітей.

У період головування Україна зробила внесок у процес реалізації програми Ради Європи щодо припинення насильства проти дітей, у тому числі за допомогою поширення інформації про сучасний європейський досвід та практику реалізації національних стратегій з питань прав дітей та протидії насильству щодо дітей. У рамках боротьби з насильством Україна під час головування підписала і нову Конвенцію Ради Європи про попередження та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством від 11 травня 2011 р. [8, с. 125]. На сьогодні країна підписала та ратифікувала 86 договорів Ради Європи [9, с. 5].

Основним міжнародним органом в європейській системі захисту прав людини є, безсумнівно, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), який прийняв на сьогодні більше 10 000 рішень по суті. Застосовуючи розширене, еволюційне тлумачення, ЄСПЛ значно розширив зміст прав, які закріплені у Конвенції та Протоколах до неї, визначив права, що текстуально не відображені у відповідних статтях. Суд розкрив закріплені права, загальні формулювання наповнив реальним змістом, встановив правові позиції відповідно до загальноєвропейських правових тенденцій та змін.

ЄСПЛ вже декілька десятиліть розглядає Конвенцію, як «живий інструмент», керуючись у своїх рішеннях не статичними (прийнятими) нормами, а реально наявними правовідносинами, особливостями правових систем, культур, правосвідомості різних держав-членів РЄ. Суд, як і Комісія раніше, працює дуже активно, враховує постійні зміни у суспільстві та розвиток міжнародного права держав-членів. Тобто, якщо змінюється, розвивається практика в державах, розширюється уявлення щодо того чи іншого права, то через судові рішення змінюються також тлумачення норм Конвенції. Тому можна говорити про «вирівнювання» ролі і місця у цій системі захисту прав людини норм Конвенції та рішень, стандартів і принципів, вироблених Судом [10, с. 3].

Тлумачення, які надає Суд у своїх рішеннях, мають важливе значення не тільки для сторін у справі (рішення для сторін має обов'язковий характер відповідно до ст. 32 Конвенції) [3]. Правові позиції ЄСПЛ є невід'ємними від Конвенції, тому що держави, ратифікуючи цей документ, погоджуються розуміти конвенційні норми так, як їх розуміє ЄСПЛ. Судові рішення фактично створюють можливість для держав-учасниць Конвенції більш чітко прогнозувати правові наслідки збереження відповідного законодавства чи правозастосовна практики та згідно з вже визначеними Судом рішеннями з інших справ визнавати окремі положення національного законодавства такими, що не відповідають Конвенції, не чекаючи на рішення, які будуть стосуватися їх безпосередньо [11].

Діяльність ЄСПЛ має значний вплив як орган, до якого звертаються у пошуках справедливості поза рамками внутрішньодержавної правової системи. Водночас у позовних заявах часто зазначалося негативне ставлення до національної правової системи, невіра у справедливість національних судових рішень за доволі значного розуміння внутрішньодержавного матеріального і процесуального права. На цю обставину звертав увагу й колишній Голова Європейського суду Ж.-П. Коста, який пояснював значну кількість скарг проти України порівняно з іншими державами, з одного боку, наявністю системних проблем у правовому полі нашої держави, коли все більше українців не можуть захистити свої права та інтереси в рамках національного законодавства, а з іншого боку, така кількість скарг обґрунтовується тим, що рівень знань Конвенції та її контрольного механізму в Україні підвищується [12].

Серед основних питань, що є причиною звернень українських громадян до Європейського суду з прав людини, є такі: невиконання або тривале виконання рішень національних судів; надмірна тривалість

провадження досудового слідства у кримінальних справах і судового розгляду цивільних, кримінальних, господарських та адміністративних справ; незабезпечення права на належний судовий захист, неефективність розслідування кримінальних справ правоохоронними органами за скаргами на неналежне поведіння з боку представників органів держави; порушення майнових прав; неналежні умови тримання та лікування осіб, які перебувають під вартою [13].

О. Буткевич зазначає, що останнім часом велика кількість заяв (понад 3500) зумовлена окупацією Донбасу та порушенням окупаційним режимом ЄКПЛ (багато із заяв подано проти РФ і України). Також значну частину заяв становлять скарги на незаконні дії попереднього режиму і порушень прав людини проти учасників євромайданів і автомайданів [10, с. 20].

Відповідно до ст. 46 Конвенції рішення Суду мають юридично обов'язкову силу для сторін у справі [3]. Окрім можливого зобов'язання сплатити встановлену суму справедливої сатисфакції, Суд може зобов'язати, з одного боку, вжити індивідуальні заходи на користь заявника з метою припинення протиправного акту та виправлення наслідків його застосування, а з іншого – вжити заходи загального характеру з метою попередження виникнення можливих подібних порушень у майбутньому. Заходами загального характеру можуть бути такі: внесення змін до законодавства, прийняття нового законодавства, зміни у правозастосовчій практиці тощо. Однак держава вільна щодо вибору необхідних заходів для належного виконання свого зобов'язання. Водночас необхідно звернути увагу на формування Судом можливості відходу від цього принципу через процедуру пілотних рішень або прийняття квазіпілотних рішень. У таких рішеннях Європейський суд вказує на наявність структурної, масштабної проблеми та чітко визначає заходи, які держава має зробити, встановивши часові межі виконання цього рішення. Наочним прикладом може бути низка пілотних та квазіпілотних рішень, які було ухвалено проти України: рішення у справах «Юрій Миколайович Іванов проти України», «Баліцький проти України», «Харченко проти України», «Каверзин проти України», «Волков проти України». Загалом зобов'язання держави, які виникають у зв'язку з рішенням, можна викласти таким чином:

- припинити порушення, наявність якого встановлено Судом;
- відшкодувати збитки, заподіяні заявникові внаслідок порушення;
- запобігти повторенню такого порушення у майбутньому.

Наприклад, у рішенні в справі «Волков проти України» Європейський суд чітко зобов'язав Україну поновити пана Волкова на посаді судді Верховного Суду України [14, с. 525].

Питання щодо неналежного виконання рішень ЄСПЛ може розглядатися, як:

- відсутність реагування на рішення по суті (зміна чи поновлення правового стану чи статусу і т. п.)
- невіплата або неналежна виплата (зокрема, із затримкою) фінансової компенсації по справі [10, с. 20–21].

Безумовно, визнавши ЄКПЛ частиною національного законодавства відповідно до ст. 9 Конституції [15] та ухваливши спеціальний закон «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» у 2006 р. [16], Україна зобов'язалася виконувати рішення ЄСПЛ, в т. ч. й ті, які постановляються проти неї, а також визнала практику ЄСПЛ джерелом права в Україні. Проте насправді наша держава часто не дотримується своїх міжнародних зобов'язань. Так, суддя Європейського суду від України, відомий український професор С. В. Шевчук визнає, що 95% рішень, винесених проти нашої держави, не виконано. На його думку, українська правова система не може впоратися з тим, щоб забезпечити виконання ЄКПЛ в Україні [17].

На сьогодні Європейський суд ухвалив близько 1000 рішень проти України, визнавши у 99% рішень порушення принаймні однієї статті Конвенції, більше 10 000 скарг прийнято до розгляду. Тисячі заяв все ще надходять до Суду, більшість з яких стосуються одних і тих самих проблем. Якщо сплата призначеної Судом компенсації заявнику може видаватися виконуваною на майже задовільному рівні, то вжиття інших заходів індивідуального або загального характеру відбувається незадовільно.

Правозахисники, юристи, науковці останнім часом неодноразово вказують на наявність багатьох проблемних питань у сфері захисту прав людини в Україні та на невідповідність українського законодавства і практики стандартам Ради Європи. Такі проблеми стосуються не лише необхідності проведення масштабних реформ у судовій системі, в системі соціального забезпечення, в медичній сфері, а й виявляють наявність проблем у реалізації свободи мирних зібрань, права на свободу від катувань, свободи слова тощо. Усуненню зазначених проблем має сприяти виконання Плану дій України на 2018–2021 рр. [9].

У судовій практиці України найбільш часто рішення ЄСПЛ застосовують судді Конституційного, Верховного судів та судів вищих інстанцій. Суди нижчих інстанцій у своїй практиці на рішення ЄСПЛ

посилаються значно рідше (така тенденція властива і вітчизняній судовій практиці в частині посилання чи використання у своїй діяльності принципів та правових стандартів ЄСПЛ). Така ситуація пояснюється як вищою кваліфікацією та більшою обізнаністю суддів вищих інстанцій із ЄКПЛ та практикою ЄСПЛ, так і доволі обережним ставленням інших судових органів до застосування у своїй діяльності рішень міжнародних судових установ (як і норм міжнародного права взагалі).

У процесі застосування рішень ЄСПЛ в Україні виникає й інше питання, а саме: норми цих рішень переважно сприймаються в індивідуально-правовому аспекті, скоріше як індивідуально-правовий акт. Тобто застосуванню підлягає конкретне рішення у справі проти України щодо конкретного заявника, і процедура такого застосування має чітко відповідати вписаним у цьому рішенні параметрам: розміру відшкодування, діям, які має вжити держава для поновлення порушеного права і т.п. Вкрай рідко вітчизняні правозастосовні органи звертають належну увагу на загальні стандарти, принципи, засади захисту прав людини, які містяться у подібних рішеннях. Тому в разі застосування в Україні рішень ЄСПЛ важливо, щоб вітчизняні законодавчі і судові органи розуміли значення загальних принципів права, правових стандартів у галузі захисту прав людини [10, с. 21–22].

Висновки. Становлення та закріплення принципу поваги до прав людини в праві Європейського Союзу пройшло тривалий шлях. Європейська система захисту прав людини охоплює два різновиди міжнародно-правових засобів: міжнародно-правові акти (документи) та міжнародні органи, які здійснюють захист цих прав. У першій групі найважливіше значення має Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята у 1950 р., що є першим регіональним міжнародним договором Ради Європи в сфері захисту прав людини, який закріпив найбільш ефективний та найбільш популярний механізм захисту прав людини в Європі, а також протоколи до неї.

Основним міжнародним органом у європейській системі захисту прав людини вважається Європейський суд з прав людини. З розвитком Ради Європи та системи захисту прав людини під її егідою, а також з поглибленням діяльності ЄСПЛ на перший план у досягненні цілей Конвенції почали виходити рішення цього Суду, правові принципи та стандарти, вироблені ним на основі зазначеної Конвенції. Рішення ЄСПЛ відіграють важливу роль у формуванні й розвитку механізмів захисту прав людини.

Україна, визнавши інтеграцію до європейського політико-правового простору одним з пріоритетних зовнішньополітичних напрямів розвитку, набула повноправного членства у Раді Європи з 1995 р., що передбачає імплементацію її основних доробків та стандартів, у т. ч. – у сфері захисту прав людини. Вступ України до Ради Європи вивів відносини нашої країни з іншими європейськими державами на новий рівень. Україна почала брати більш активну участь у вирішенні широкого кола проблем не лише регіонального, а й глобального значення.

Список використаних джерел

1. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти) : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. 3-тє вид., змін. і доп. Тернопіль, ТНЕУ, 2019. 524 с.
2. Про приєднання України до Статуту Ради Європи: Закон України № 398/95-ВР від 31.10.1995. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.10.2019).
3. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 13.10.2019).
4. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_015 (дата звернення: 12.10.2019).
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 15.10.2019).
6. Луцький І. М., Луцький А. І., Калинюк І. М. Організаційно-правовий аспект захисту прав людини у системі права ЄС. *Економіка та держава*. 2009. № 4. С. 77–79.
7. Європейська соціальна хартія від 03.09.1996. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062 (дата звернення: 16.10.2019).
8. Федорова А. Л., Кушинська Л. А. Україна та Рада Європи: здобутки та перспективи у контексті завершення головування України у Комітеті міністрів Ради Європи. *Європейське право*. (Додаток до журналу «Право України»). 2012. № 1. С. 120–132.
9. План дій України на 2018–2021 роки, ухвалений Комітетом міністрів Ради Європи 21 лютого 2018 року (CM/Del/Dec(2018)1308/2.1bisc). URL : <https://rm.coe.int/coe-action-plan-for-ukraine-2018-2021-ukr/1680925bec> (дата звернення: 19.10.2019).

10. Буткевич О. Застосування практики та виконання Україною рішень Європейського Суду з прав людини (Policy Paper). Лабораторія законодавчих ініціатив. Листопад 2017. 28 с. URL : https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Propozicii_Politiki_ECHR.pdf (дата звернення: 19.10.2019).
11. План дій України на 2018–2021 роки, ухвалений Комітетом міністрів Ради міністрів Ради Європи. *Європейське право*. (Додаток до журналу «Право України»). 2012. № 1. С. 120–132.
12. Роль ЄСПЛ у забезпеченні належного та ефективного механізму захисту прав людини в Україні. *Юридична газета online*. Серпень 2019 року. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/rol-espl-u-zabezpechenni-nalezhnogo-ta-efektivnogo-mehanizmu-zahistu-prav-lyudini-v-ukrayini.html> (дата звернення: 22.10.2019).
13. Пучка О. В. В Києве пообшались о применении практики Европейского суда по правам человека в правовой системе Украины. URL : <http://pravotoday.in.ua/ru/press-centr/news/news-4588> (дата звернення: 22.10.2019).
14. Співробітництво між Україною та Радою Європи. Постійне представництво України при Раді Європи: портал МЗС України. URL : <https://coe.mfa.gov.ua/posolstvo/2554-cooperation> (дата звернення: 23.10.2019).
15. Буткевич В. Г. Основні джерела права Ради Європи. Коментар. *Зібрання актів Європейського права. Рада Європи*. Київ : Ред. Жур. «Право України», 2012. Вип. 1–2: Рада Європи/ упор. Федорова А. Л. ; за заг. ред. В. Г. Буткевича. 2012. 616 с.
16. Конституція України від 28.06.1996. Редакція від 21.02.2019. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 19.10.2019).
17. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України № 3477-IV від 23.02.2006. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення: 19.10.2019).
18. Райхель Ю. Почему чиновники Украины плюют на решения Европейского суда. *ДЕНЬ*. 23.01.2013. URL : http://cipro.com.ua/?sect_id=2&aid=149407 (дата звернення: 24.10.2019).
19. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини : навч. посіб. Київ : ФОП Голембовська О. О., 2018. 168 с.

References

1. Kravchuk, M. V. (2019). *Teoriia derzhavy i prava (oporni konspekty) [Theory of State and Law (basic compendiums)]*. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
2. *Zakon Ukrainy Pro pryednannia Ukrainy do Statutu Rady Yevropy: № 398/95-VR 31.10.1995 [The Law of Ukraine on Ukraine's accession to the Council of Europe Charter from 31.10.1995, № 398/95-VR]*. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/95-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
3. *Yevropeiska konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 04.11.1950 [The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]*. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 [in Ukrainian].
4. *Zahalna deklaratsiia prav liudyny vid 10.12.1948 [Universal Declaration of Human Rights]*. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_015 [in Ukrainian].
5. *Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava vid 16.12.1966 [International Covenant on Civil and Political Rights]*. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 [in Ukrainian].
6. Lutskyi, I. M., Lutskyi, A. I., Kalyniuk, I. M. (2009). Orhanizatsiino-pravovyi aspekt zakhystu prav liudyny u systemi prava YeS [Organizational and legal aspect of human rights protection in the EU law system]. *Ekonomika ta derzhava - Economy and the state*, 4, 77–79 [in Ukrainian].
7. *Yevropeiska sotsialna khartiia vid 03.09.1996 [European Social Charter]*. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062 [in Ukrainian].
8. Fedorova, A. L., Kushynska, L. A. (2012). Ukraina ta Rada Yevropy: zdotky ta perspektyvy u konteksti zavershennia holovuvannia Ukrainy u Komiteti ministriv Rady Yevropy [Ukraine and the Council of Europe: achievements and prospects in the context of completing Ukraine's chairmanship of the Committee of Ministers of the Council of Europe]. *Yevropeiske pravo. (Dodatok do zhurnalu «Pravo Ukrainy») - European law. (Addendum to the magazine «Law of Ukraine»)*, 1, 120–132 [in Ukrainian].

9. *Plan dii Ukrainy na 2018–2021 roky, ukhvalenyi Komitetom ministriv Rady Yevropy 21 liutoho 2018 roku [Action Plan of Ukraine for 2018-2021 approved by the Committee of Ministers of the Council of Europe on February 21, 2018]. (CM/Del/Dec(2018)1308/2.1bisc)*. Retrieved from: <https://rm.coe.int/coe-action-plan-for-ukraine-2018-2021-ukr/1680925bec> [in Ukrainian].
10. Butkevych, O. (2017). *Zastosuvannia praktyky ta vykonannia Ukrainoiu rishen Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny (Policy Paper) [Application of the practice and implementation of the judgments of the European Court of Human Rights by Ukraine]*. Laboratoriia zakonodavchychk initsiatyv. Retrieved from: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Propozicii_Politiki_ECHR.pdf [in Ukrainian].
11. Rol YeSPL u zabezpechenni належного та ефективного механізму захисту прав людини в Україні [The role of the ECtHR in providing a proper and effective human rights protection mechanism in Ukraine].
12. *Yurydychna hazeta online – Legal newspaper online*. Retrieved from: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/rol-espl-u-zabezpechenni-nalezhnogo-ta-efektivnogo-mehanizmu-zahistu-prav-liudini-v-ukrayini.html> [in Ukrainian].
13. *Puchka, O. V. V Kieve poobshhalis` o primenenii praktiki Evropejskogo suda po pravam cheloveka v pravovoy sisteme Ukrainy [In Kiev talked about the application of the practice of the European Court of Human Rights in the legal system of Ukraine]*. Retrieved from: <http://pravotoday.in.ua/ru/press-centr/news/news-4588> [in Russian].
14. *Spivrobotnytstvo mizh Ukrainoiu ta Radoiu Yevropy. Postiine predstavnytstvo Ukrainy pry Radi Yevropy: portal MZS Ukrainy [Cooperation between Ukraine and the Council of Europe. Permanent Mission of Ukraine to the Council of Europe: Ukraine Foreign Ministry portal]. coe.mfa.gov.ua*. Retrieved from: <https://coe.mfa.gov.ua/posolstvo/2554-cooperation> [in Ukrainian].
15. Butkevych, V. H. (2012). *Osnovni dzherela prava Rady Yevropy. Komentar [The main sources of Council of Europe law. Comment]*. *Zibrannia aktiv Yevropeiskoho prava. Rada Yevropy – Collection of acts of European law. Council of Europe*. Kyiv: «Pravo Ukrainy», 1–2 [in Ukrainian].
16. *Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 [The Constitution of Ukraine from 28.06.1996]*. Redaktsiia vid 21.02.2019. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
17. *Zakon Ukrainy Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: № 3477-IV 23.02.2006 [Law of Ukraine on the Enforcement of Judgments and the Practice of the European Court of Human Rights from 23.02.2006, № 3477-IV]*. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> [in Ukrainian].
18. Raikhel, Yu. (2013). *Pochemu chinovniki Ukrainy plyuyut na resheniya Evropejskogo suda [Why do Ukrainian officials spit on decisions of the European Court]*. *Hazeta «DEN» The newspaper «DAY»*. Retrieved from: http://cripo.com.ua/?sect_id=2&aid=149407 [in Russian].
19. Shumilo, I. A. (2018). *Mizhnarodna systema zakhystu prav liudyny [International human rights protection system]*. Kyiv: FOP Holembovska O. O. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.12.2019.